

„HASONLÓ HASONLÓT VONZ...” – A BARÁTSÁGOKRÓL VALLOTT ÉRTÉKEK HOMOGENITÁSA FIATALOK ISKOLAI OSZTÁLYKÖZÖSSÉGEIBEN

DOI 10.35402/kek.2026.3.12

Absztrakt

Tanulmányom megírásának célja bővíteni azon hazai és nemzetközi kutatások számát, amelyek iskolai osztályközösségek hálózatként való működésére fókuszálnak. E témakörön belül külön értéket képvisel ezen kisebb formális közösségek informális kapcsolódásaiban mutatkozó homogén kapcsolódási tendenciák kimutatása, ami általában a kapcsolathálózatok alapvető működési mechanizmusa is. Jelenleg kevés kutatás olvasható a fiatalok szoros barátságaiban fellelhető értékhomogenitásról, különösen a barátkozásról vallott értékek mentén. Ennek fényében célom egy vidéki középiskola négy végzős osztályában elvégzett kapcsolatháló-elemzés bemutatása kisebb tanulói csoportok barátkozásáról, baráti kapcsolatok ápolásáról, barátkozáshoz fűződő értékekkel kapcsolatos vélemény-hasonlósági tendenciáiról. Munkám első részében a kapcsolathálózatok általános működéséről írok, értelmezem a homogenitás fogalmát, majd rátérek az iskolai osztályok szociálpszichológiai jelenségeire. Kitérek arra, hogy mennyiben határozza meg maga az iskola azt, hogy kikkel barátkozunk, továbbá, hogy a sok együtt töltött idő önmagától is hasonlóságot hoz. Utolsó elméleti fejezetben az osztályközösségen belül fellelhető szorosabb tanulói barátságok hasonlósági tendenciáiról írok, végül rátérek saját kutatási eredményeim bemutatására.

Kulcsszavak: kapcsolathálózatok, iskolai osztályközösségek, serdülők barátságai, értékhomogenitás

“Like attracts like...” – The homogeneity of values about friendship in young people’s school classrooms

Abstract

The aim of writing my study is to expand the number of domestic and international research that focuses on the functioning of school class communities as networks. Within this topic, the demonstration of homogeneous connection tendencies in the informal connections of these smaller formal communities represents a special value, which is also the basic operating mechanism of connection networks in general. There is currently little research on the homogeneity of values found in close friendships among young people, especially along the lines of values held about making friends. In light of this, my aim is to present the similarity tendencies of opinions on making friends, cultivating friendly relationships, and values in making friends among small groups of students drawn from a network analysis conducted in four graduating classes of a rural high school. In the first part of my work, I write about the general functioning of social networks, interpret the concept of homogeneity, and then turn to the social psychological phenomena of school classes. I will discuss the extent to which school itself determines who we make friends with, and how spending a

lot of time together naturally brings about similarities. In my final theoretical chapter, I write about the similarity tendency of closer student friendships within the class community, and finally I turn to presenting my own research results.

Keywords: social networks, school class communities, adolescent friendships, value homogeneity

A kapcsolathálózatok működése

A kapcsolathálózatok vizsgálata az emberi élet minden területén egyre fontosabbá válik, mivel megítélsem szerint a kapcsolati hálók szerepe életünkben több nyereséggel, mint veszteséggel jár. A kapcsolati hálóink tudatos döntések révén keletkeznek, tehát befolyásolni tudjuk annak nagyságát, a kapcsolataink szorosságát, de azt is, mennyire szeretnénk a kapcsolatháló középpontjában lenni. A kapcsolati hálónk szabad akaratunkra, döntéseinkre is hatással lehetnek. Fontos, hogy mi magunk is közvetlenül hatunk a velünk kapcsolatban lévő egyénekre, akár a tőlünk három lépés távolságra lévőkre. Kapcsolataink gyakran fontosabbak, mint származási, nemi, osztálybeli hovatartozásunk, esetleg iskolai végzettségünk (Christakis–Fowler 2010). A kapcsolati hálók a boldogságtól az elhízásig, normákat és magatartásformákat is képesek közvetíteni, ezzel minket is befolyásolnak (Christakis – Fowler 2010). Ezt jobban kifejtve tehát valós csoporthelyzetekben fennáll az úgynevezett kontextuális hatás. Konkrétan az egyént körülvevő környezet rányomja bélyegét az egyén viselkedésére, illetve minél jellemzőbb egy adott csoportra a viselkedésformák egyformasága, annál inkább várható, hogy a csoport valamennyi tagja és az újonnan érkezettek is az adott mintához kezdenek hasonlítani (Angelusz–Tardos 2012).

Christakis és Fowler (2007) 1971–2003 között végzett nagy volumenű kutatásuk szerint egy személy elhízásának esélye 57 százalékkal nőtt, ha az egyén egy barátja egy adott intervallumban elhízott volt. A kölcsönös barátság már 171 százalékkal növelte az adott személy elhízási esélyét, de az azonos nemű barátok és testvérek is például szignifikánsan hatottak e tekintetben egymásra. A dohányzás abbahagyásában is relevánsak a hálózati jelenségek. Christakis és Fowler (2008) 1971–2003 között átlagosan 5124 alanyt figyeltek meg 10,4 kötéssel. Például barátok között 36 százalékkal csökkent a dohányzás, ha az egyik abbahagyta, ha a barátság kölcsönös volt, ez 43 százalékos esélyre növekedett. Normák és magatartásformák hálózati terjedésére kiváló példa még Hirschi gondolatmenete, aki társadalmi kötelék elméletében feltételezi, hogy az emberek természetükből adódóan hajlamosak a bűnözésre mint magatartásformára. Szerinte az erős társadalmi kontroll, és a sűrű network segíti, hogy a társadalmi normáknak megfelelően viselkedjenek az emberek és elhatárolódjanak a deviáns magatartásoktól (Hirschi 1969).

Mark S. Granovetter: A gyenge kötések ereje című munkája (1973) erős és gyenge kötések közötti különbséget meg az emberi kapcsolatokról. Erős kötéseknek

tekinthetjük szerinte a családi kapcsolatokat, azokat az embereket, akik mindig mellettünk állnak és segítenek, ha bajban vagyunk, ugyanakkor napjainkban a boldogulásunkhoz egyre inkább elengedhetetlenek a gyenge kötések, vagyis a barátok, távolabbi ismerősök. Más szerzők a kapcsolatok szorosságát értik erős kötésekben, ami nem csak családtagok között jelenhet meg. Az erős kötések gyakran „like-me” elv mentén jönnek létre, vagyis hasonló emberekkel kerülünk szorosabb kapcsolatba (Laumann 2006). Ha a „like-me” elv igaz, akkor nagy eséllyel fog két közeli ismerősünk is egymásra hasonlítani, közöttük újabb erős kötések fognak kialakulni, ami a szoros kapcsolatháló bezáródását és homogenizálódását hozza magával (Gerő-Hajdu 2015). A hazai elemzések a hasonló hasonlót vonz elven alapulnak, de Skvoretz (2013) szerint viszont homogén csoportok más csoportoktól való távolságtartás mentén is létrejöhetnek. A hasonló jellemzőkkel bíró egyének között rendszerint erős kötések alakulnak ki. Társadalmi rétegeket képez a foglalkozás, a vallás, az etnikai hovatartozás, a rétegek pedig homofilikus tendenciákat mutatnak, így a kevés csoportközi interakció hosszú távon az integrációt is gátolja (Marsden 1988).

Tovább szöve a gondolatmenetet, tehát a hálózatok alapvető működési mechanizmusa a homofília, amely nem csak a felnőttek, de a gyerekek barátságait, kapcsolatait, kötéseit tudat alatt koordinálja. Lazarsfeld és Merton (1954) státusz-homofiliát és érték homofiliát különböztetnek meg. A státusz-homofília a szociodemográfiai jellemzőkön és a szerzett jellemzőkön (foglalkozás, vallás, iskolai végzettség), az érték homofília attitűdökön, hiedelmeken, értékeken alapszik. A későbbi fejezetekben én is érték homofília működésére vonatkozóan mutatom be saját kutatási eredményeimet. Festinger (1950) társas összehasonlítási elmélete szerint az emberek referenciacsoportként használják azokat, akik különböző módokon, de hasonlítanak hozzájuk, beleértve a strukturális helyzetet is. A hasonlóság elve házasságot, barátságot, támogatást, cserét, tagságot és munkát épít. A homofília átfogó ténye az, hogy a hálózatokon keresztül áramló kulturális, viselkedési, genetikai és anyagi információk lokalizálódnak. Így a társadalmi jellemzők menti távolság hálózati távolságot szül és a homofil kapcsolatok halmozódnak is tudnak (McPherson–Smith-Lovin–Cook 2001). Nem lehet valakivel barátkozni, ha soha nem kerülünk vele kapcsolatba. Ilyen perspektívát dolgozott ki Feld (1981), aki bevezette a fókuszált választás fogalmát. Szerinte vannak a gócek, amelyeket „társadalmi, pszichológiai, jogi vagy fizikai objektumokként” definiálhatunk, „amelyek körül közös tevékenységek szerveződnek” (Feld 1981: 1016) és ezek olyan társadalmi struktúráknak tekinthetők, amelyek szisztematikusan korlátozzák a társas kapcsolatok kialakulását és fenntartását. Feld (1982: 798) nézete szerint a homofília valószínűleg egy eredménynek tekinthető, amennyiben „az emberek a gócekból merítik a barátaikat, és a gócek homogén embercsoportokat hoznak össze”. Ezen gondolatok mentén látható, hogy akár egy egész iskola, de egy iskolán belül egy osztályközösség földrajzilag, életkor szerint, néha nemek szerint, családi háttér, etnikai hovatartozás szerint is homofilikus tendenciákat mutathat, amelyek gyorsan hoznak egyforma értékeket, attitűdöket és a homofilikus kapcsolatok még tudat alatt is képesek halmozódni.

Az iskolai osztályok csoportlélektana

Az egyén társadalmi és demográfiai jellemzői mentén egyszerre több emberi csoportnak is tagja lehet, amelyek a benne lévő emberi viszonyok révén hálózatokat alkotnak.

Tanulmányom szempontjából szociálpszichológiai értelemben magát az iskolát is csoportnak tekinthetjük, hiszen több személy együttműködése, tevékenységük koordinációja mentén, meghatározott keretek között, valamilyen közös szándék és célok érdekében szerveződik és működik (Serfőző 2004). Az iskolában másodlagos, formális csoportnak tekintjük az iskolai osztályokat, ahol a tagokat nem kötik össze rokonsági szálak és mély érzelmek. Méreteit tekintve az iskolai osztályokat a kicsi csoport kategóriájába soroljuk, hiszen a tagok személyesen ismerik egymást, folyamatos interakcióban vannak. A kicsi csoportok alakulásának egyértelműen fontos tényezője a szomszédság, társadalmi közelség, rétegek közelség és értékazonosság (Mérei 1996). A csoporttagság gyorsan magával hozza a csoporthoz tartozás érzését, kialakítva a csoporttudatot az egyénben, amely pozitív érzésként lehetővé teszi, hogy egyéni szükséglethierarchiánkban a Maslow-piramis harmadik szintje, a valahova való tartozás érzése kielégüljön az egyén számára.

Egy osztályközösség rejtett struktúrája már a csoport informálisvá válásáról tud tanúskodni, feltárva a közösség tagjai közötti viszonyokat, kapcsolatokat. Minden informális csoport négy alakulási fázison megy keresztül, melyet Tuckman fektetett le: alakulás, viharzás, normaalkulás és működés (Tuckman 1965). Ezen folyamat során a formális csoportba került egyének megismerik egymás személyiségét, képességeit, készségeit, felfedezve a másságot, eltéréseket az egyéni jellemek között. Majd egy versengési folyamat során stabilizálódnak a csoportszerepek, kialakulnak a csoportnormák és megkezdődik a csoport zavartalan működése a kapcsolatok személyessé válásával. A csoportnormák, szabályok, melyeket a csoport kialakít, szoros ráhatással bírnak a csoportkohézióra. A csoportkohézió azt mutatja meg, hogy mennyire elkötelezettek a tagok a csoport normái, céljai iránt, mennyire pozitívak az érzelmeik a saját csoport felé. Egyéni szinten ez megmutatkozik abban, hogy minél elkötelezettebb valaki a csoport normái felé, annál valószínűbb, hogy egyéni viselkedését a csoportfolyamatok képesek megváltoztatni (Hewstone – Stroebe 2007). Az iskolákban alkalmazott csoportbontások pedig segítik a csoporton belül lévő összetartását, a „mi” tudat kialakulását, de a másoktól való elkülönülést is, tehát az „ők” szemlélet létrejöttét a csoporton kívüliekkel (Szabó 2004).

Egy kialakult informális osztályközösségben kisebb egységeket figyelhetünk meg, ezek lesznek a diákok baráti körrei, amelyeket már olyan személyes érzelmek kapcsolnak össze, mint egy elsődleges csoportot az ember életében, vagyis a család. Mivel az ember társas lény, igényli, hogy másokkal szoros kapcsolatban legyen, így elkerülhetetlenül kisebb szimpátia menti csoportok alakulnak ki a diákközösségekben (Nguyen Luu 2006). Minden csoport működésében jelen vannak a csoportviszonyokból adódó pozíciók és a pozíciókhoz társuló szerepviselkedések. Ezáltal lesznek a diákközösségek rejtett csoportstruktúrájában közkedvelek és peremhelyzetűek, szerepeikben hangadó vagy épp „bohóc”, „szépségkirálynő”, „okoska” becenevekkel felruházott egyének (Szabó 2004). Tehát az individuumok kisebb informális klikkeknek, triádoknak, pároknak tagjai egy nagyobb formális csoportban, a kisebb egységek összefonódásai pedig hálózatot alkotnak.

A gyerekek társas kapcsolatait befolyásolja a szülőkhöz való kötődési mintázata. A család egy olyan életkeret, amelyben pszichés fejlődésünk alapvető jegyei és individuális arculata bontakozik ki. A családi szocializáció zavarai pedig a társas kapcsolatokban is megmutatkoznak, így a már említett neurotikus személyiségvonások nemcsak a karrieresélyeket

rontják, de az interszónális kapcsolatokban is hibákat hoznak magukkal, a fiatalok kapcsolathálózatát is koordinálják (Balla–Nagy 2012). A tanulók személyisége a családi és intézményes szocializáció során egyaránt formálódik. Az elsődleges szocializációs színtér után az iskola az első olyan társadalmi intézmény, ahol a gyerekek tőlük eltérő kortársaikkal érintkezhetnek és bármilyen mássággal először találkozhatnak, kapcsolatokat építhetnek.

Shrum, Cheek és Hunter (1988) alsó tagozatos gyerekeket vizsgálva korán kimutatták, hogy a tanulók baráti kapcsolatainak 88 százaléka szintén a saját osztályból kerül ki. Külföldön a fiatalok különböző oktatási formák mentén kialakuló barátságait vizsgálva már 1994-ben a 7–12. évfolyamos amerikai serdülők körében kimutatták, hogy mivel törvényileg kötelezik az iskolákat az integrációra, ezzel nő a faji sokszínűség az iskolában, és erősödik az etnikai homogenizáció a diákbártságokban. Általános iskolai szinten az etnikai homogenizáció erősebb a gyerekek között a barátságokban, mint felsőbb oktatási szinteken. A kutatási jelentést megíró úgy véli, a baráti szegregáció problémája többszintű, mert az egyének választanak barátot, de a lehetőségek és feltételek mentén az iskolai környezet feszültséget tesz ebbe (Moody 2001). Más vizsgálatok igyekeznek bizonyítani a homofília jótekonyságát. Tuma és Hallinan (1979), valamint Hallinan és Williams (1989) úgy találták, hogy az iskolai évek alatt szerzett kapcsolatok közül a nemi vagy etnikai hovatartozás szerint eltérő kapcsolatok hamarabb felbomlanak, mint a demográfiai jellemzők mentén hasonló kapcsolatok. 2013/2014-ben egy 1145 fős, 9–17 éves fiatalokat tartalmazó nemzetközi vizsgálat eredményei is megerősítették, hogy a legtöbb barátság osztálytermen belül alakul ki. Az évfolyamok közötti barátságok etnikailag sokkal homogénebbek voltak, mint az osztálytermen belüliek, és az összes barátság 17 százaléka alakult ki évfolyamok között. Az azonos lakóhely a barátságokat nem növelte, de akik még azonos iskolába is jártak, nagyobb eséllyel barátkoztak azonos lakóhelyről (Leszczensky–Pink 2015). A szociológiai kutatások szerint az emberek általában mind barátaikat, mind párjukat preferenciák és lehetőségek mentén választják ki. A preferencia a vonzalmat befolyásolja, a lehetőség pedig azt a közösséget, amelyből preferenciáink szerint választani tudunk (Kalmijn 1998; Bukodi 2002). Ez azért fontos, mert a szociálpszichológiai kutatások mindehhez hozzáteszik, hogy akivel többet találkozunk, azzal nagyobb az interakció esélye, ezzel a reális baráti és szerelmi vonzalom kialakulásának létrejötte is. Már az 1950-es évektől köztudott volt, hogy a baráti viszonyok kialakulását egy egyetemi kollégiumban befolyásolta, hogy milyen messze vannak egymástól a diákok szobái (Festinger–Schachter–Back 1950). Ezen elméletek mentén az iskola és az ott megalkotott osztályközösségek hatással vannak a fiatalok közötti kapcsolatok alakulására, hiszen a család után itt töltik legtöbb idejüket a nebulók.

Hasonlósági tendenciák a fiatalok szoros baráti kapcsolataiban

Ahogy már tanulmányom első két fejezetében rögzítettem, beszélhetünk iskolai, azon belül osztályközösségek és kisebb taulói klikkek homogenitásáról is, hiszen ezek is hálózatként képesek funkcionálni. Mielőtt bemutatnánk néhány kutatási eredményt a kis létszámú szoros baráti kapcsolatok hasonlósági tendenciáira, érdemes azzal folytatni hogyan definiálják a barátságot a fiatalok. 2017/2018-ban egy amerikai fókuszcsoportos kutatás hatodik osztályos diákokat vizsgált

négy különböző amerikai város középiskolájából. A válaszadók a barátságot elsősorban többdimenziós szerepvízyonként értelmezték és kölcsönös viselkedési normák alapján definiálták. A definíciók magukban foglalták a kölcsönös szimpátiát, a kölcsönös interakciót, a homofiliát és a tranzitívítást is. Ugyanakkor ezen felsorolt elemek eltérő hangsúllyal jelentek meg fiúk és lányok definícióiban (Kitts–Leal 2021). Egy osztályközösségen belül a tanulói barátságok nem csak szocio-demográfiai jellemzők mentén lehetnek homogének, hanem a tanulók személyiségjegyei mentén is. Egy 221 fős finn mintán három évig követték 18 éves egyetemisták szorosabb baráti csoportjait. Egy csoport átlagosan 14 fős volt. Az eredmények azt mutatták, hogy az egyének neuroticizmusában és lelkiismeretességében mutatózó hasonlóság előre jelezte a baráti csoportképződést. Továbbá a személyiségbeli hasonlóság a csoport sikerrel is összefüggésben állt, még az egyén saját személyiségének való kontroll alatt tartása után is. Különösen a lelkiismeretességben mutatózó nagyobb csoportszintű hasonlóság függött össze a csoportteljesítménnyel, főleg férfiak barátságaiban (Laakasuo et al 2020). A több dimenziós homogenitási működését igyekezett bemutatni az a kutatás, ami négy különböző ország tizenegy iskolájának longitudinális barátság adatait vizsgálja. Ebben megállapították, hogy a serdülők, nem mindig a hasonló embereket részesítik előnyben barátként. Van egy határa annak, mennyi hasonlóság szükséges eredményez barátságot. Kimutatták, hogy a hasonlóság bizonyos kapcsolatokat valószínűbbé tesz, de nem az összeset (Block–Grund 2014). Egy 153 serdülő barátságait vizsgáló amerikai kutatás (2002–2009) már arra kereste a választ, hogy a homofília folyamatai eltérnek-e a kötelek erőssége szerint. A nem tekintetében vegyes, elsősorban fehér hálózatokban a gyenge kapcsolatok nagyobb valószínűséggel kötnek össze az azonos kisebbségi identitású társakat, ugyanakkor az etnikai homofília nem jár együtt az erősebb barátságok kialakulásával. Érdekes módon az etnikai sokszínűség növekedésével viszont inkább erős kapcsolatok kötnek össze az azonos etnikumú fiatalokat. A nemi homofília pedig minden barátsági kötelek mintázatát meghatározza, de ezek a tendenciák a gyengébb kapcsolatok esetében voltak hangsúlyosabbak (McMillan 2022).

A serdülőkorú fejlődés fontos jellemzője az fiatalok identitásának kialakulása, ami magában foglalja egy stabil és érett értékrendszer elérését is (Erikson 1968). A serdülőkorú fejlődést befolyásoló összes tényező közül a baráti hálózatokat gyakran említik a legfontosabbak között (Bukowski–Newcomb–Hartup 1996; Youniss – Haynie 1992). Mégis, kevés kutatás foglalkozik a barátok serdülők értékrendjére gyakorolt potenciális hatásával, ugyanakkor sok kutatás van a szülők gyerekekre gyakorolt hatásáról értékrend tekintetében (Knafo–Schwartz 2004; Phalet – Schonpflug 2001; Bogt et al 2001). Emellett kevés kutatás található a serdülők szoros barátságaiban fellelhető értékhomogenitással kapcsolatban is. Solomon és Knafo 2007-es munkája 35 11. osztályos izraeli középiskolás értékazonosságát elsőként kísérte meg megvizsgálni. Ez egy középiskolai osztályt jelentett. A vizsgálatukhoz a Schwartz-féle PVQ kérdőív 2005-ös változatát használták. Eredményeik szerint általában a serdülők, értékeik tekintetében igazoltan hasonlítottak egymásra barátsági státuszról függetlenül. Mivel csak egy osztályt vizsgáltak, így az értékazonosság nem függött össze a fiatalok szocio-demográfiai jellemzőivel. Akik nem voltak egymásnak barátai, ott minden tekintetben alacsonyabb volt az értékazonosság, mint a viszonzott barátságokban. A kölcsönös, viszonzott barátságok nagyobb értékazonossági tendenciát

mutattak, de ez nem volt szignifikáns összefüggés. A kölcsönös barátságokban nagyobb érzelmi közelség és több együtt végzett közös tevékenység volt megfigyelhető, mint az egyoldalú barátságokban. Így a kölcsönös barátságok mélyebbek, a nem kölcsönösök pedig felszínes kapcsolatoknak mutatkoztak. A kutatás nem csak diádokban, hanem a tanulói közösség kisebb klasztereiben is kimutatótt értékazonlóságot. Négy baráti csoportot azonosítottak három érték mentén: önirányítás, konformitás és a hatalom (Solomon–Knafo 2007). A kutatás összességében bizonyította, hogy értékazonlóság mentén barátságok alakulhatnak ki, ahogy a sok együtt töltött idő, a lehatárolt iskolai közeg is hasonlóvá teszi a nebulókat.

A kutatási terep és a kutatás módszertanának prezentálása

Tanulmányom itt bemutatott kutatási eredményei a doktori disszertációm részét képezik. Kutatásomnak egy dél-alföldi nagyváros szakközépiskolája adott otthont 2020 tavaszán.¹ Módszertanilag különleges volt az értekezésem, mert kvalitatív és kvantitatív kutatási módszerekkel vegyesen (interjú, saját szavaz fogalmazások, kapcsolatháló-elemzés, véleménykérdőívek) közelítette meg ugyanannak a problémakörnek elmélyült vizsgálatát.

A kutatási terepnek helyet adó vidéki középiskola a 2019/2020-as tanév végén 62 osztállyal, 1285 tanulóval működött.² Leszűkítve a későbbiekben bemutatandó (vizsgált) osztályok képzési formáira: három évfolyamos szakképzési formában 376 tanuló tanult. Sajnos közülük 152 tanuló volt érintett valamilyen az iskolai karrieresélyeket nehezítő tényezőben, mint az SNI, BTMN, hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet. A két éves, érettségire épülő OKJ-s képzéseket folytató és a kontroll osztályaimat is innen választottam, az iskola nyilvántartása szerint 339 tanuló közül. A két éves OKJ-s képzéseken 2019/2020-as tanévben 4 SNI-s tanulót, 1 BTMN-s tanulót tartottak számon, hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetűről nem tudtak.

A kutatás során a tanulók körében előforduló kirekesztéseket, csoportműködési zavarokat egy 16 kérdéses, saját fejlesztésű kapcsolatháló-kérdőívvel mértem fel, amelyet a tanulók saját szavaival megírt fogalmazások és az osztályfőnökökkel készült félig strukturált interjúk egészítettek ki.³ Majd a tanulók egy másik kérdőívet is kitöltöttek, ami egy véleményeket, attitűdöket felmérő, 45 zárt kérdést tartalmazó kérdőív volt a kapcsolatok, barátságok fontosságáról, kapcsolattartási szokásokról, lehetőségekről, iskolához való viszonyukról. A kérdőívben szereplő kérdések nagyrészt

nominális és ordinális mérési skálára tehető itemeket tartalmaztak. A kérdőívek kiértékelése SPSS-el történt.

A már bemutatott középiskolából négy végzős osztály vett részt a kutatásomban, két osztály érettségi nélküli szakmát szerzett, két osztály érettségire épülő két éves szakmai képzésben tanult (OKJ). A négy osztály csak a hátrányos helyzetű vagy roma fiatalok arányában és a tanult szakmákban tért el (1. táblázat). Életkorban (16-25 éves) és létszámában nagyjából jól összehasonlítható, de mégis kis létszámú 55 fős, mintával dolgoztam. Az osztályok kiválasztása szakértői mintavétellel történt.

1. táblázat A vizsgálatba került tanulók közössége bemutatása (saját szerkesztés)

Osztály neve	Tanulók száma	Érettségire felkészítő osztály	Roma fiatalok	Hátrányos helyzetű
11. B	25	1. B	10. B	
11. C	25	1. B	10. B	
11. D	25	1. B	10. B	
11. E	25	1. B	10. B	
11. F	25	1. B	10. B	
11. G	25	1. B	10. B	
11. H	25	1. B	10. B	
11. I	25	1. B	10. B	
11. J	25	1. B	10. B	
11. K	25	1. B	10. B	
11. L	25	1. B	10. B	
11. M	25	1. B	10. B	
11. N	25	1. B	10. B	
11. O	25	1. B	10. B	
11. P	25	1. B	10. B	
11. Q	25	1. B	10. B	
11. R	25	1. B	10. B	
11. S	25	1. B	10. B	
11. T	25	1. B	10. B	
11. U	25	1. B	10. B	
11. V	25	1. B	10. B	
11. W	25	1. B	10. B	
11. X	25	1. B	10. B	
11. Y	25	1. B	10. B	
11. Z	25	1. B	10. B	

Jelen dolgozatomban célok megvizsgálni, hogy az osztályközösségekben a kapcsolatháló-elemzés során kimutatható tanulói klikkekben mennyire jelenik meg a tanulók közötti véleményegyezés a barátkozásról vallott értékek terén. A kisebb csoportokban az értékhomogenitásról a tanulók által a baráti kapcsolatokkal összefüggő attitűdöket felmérő véleménykérdőív kiértékelésével lehet meggyőződni. Ehhez a leíró statisztikai módszerek közül a válaszok gyakoriságának kimutatását hívtam segítségül. Az itt bemutatott eredmények célja a kapcsolathálózati vélemény és értékhomogenitás működéséről eddig elérhető kutatási eredményeket bővíteni a fiatalok kapcsolathálózatában a barátságokról vallott értékek hálózati homogenitásának működésének bemutatásával.

A tanulói klikkek szakmák szerint és bizalmas kapcsolatok szerint is a teljes osztályközösségben vizsgálatra kerültek, minden osztály esetén külön-külön. A tanulói klikkeket a kapcsolatháló elemzési technikákon túl hierarchikus klaszterelemzéssel is feltérképeztem minden osztályban. Vagyis kirajoltattam a 4-es, 7-es, 30-as, 31-es, 32-es kérdésekre⁴ adott válaszok mentén őket. Ezzel próbáltam ellenőrizni, hogy a kapcsolatháló-elemzés során kirajzolódó tanulói csoportokat jól állítottam-e össze, mert egyfajta fordított gondolkodással is ugyanazt kapom. Mindkét technikával ugyanazok a kisebb tanulói csoportok voltak felfedezhetőek

¹ A doktori disszertációm címe, amiből a részeredmények kiemelésre kerültek: *Öröklődik-e a kapcsolatszegénység? A társadalmi tőke szerepe a hátrányos helyzetű és roma fiatalok társadalmi integrációjában.*

² Az iskola elkötelezett mind nevelési-oktatási elveiben mind módszertanában az integrált oktatás mellett. Az iskolában minden közismereti tantárgyat osztályokon belül, szakmák szerinti csoportbontásban tanulnak a diákok, csak az osztályfőnöki és testnevelés órákon léteznek egy közös osztályként. Ez az összetartás és elkötelezettség is okot ad szociálpszichológiai szempontból (Szabó 2004).

³ A kapcsolatháló-kérdőívek kiértékelése UCINET programmal, a fogalmazások és az interjúk értékelése Atlas ti. szoftverrel történt. Itt most csak az osztályonkénti tanulói klikkeket jól prezentáló kapcsolathálózati gráfok kerülnek beemelésre.

⁴ 4. kérdés: Fejezd be a mondatot! „A barátaim jó, hogy vannak, mert...”

7. kérdés hat állítás értékelése négy fokozatú skálán: Valójában miért tartod a kapcsolatot bármilyen formában is a legjobb barátaiddal?

30. kérdés öt fokozatú skálán értékek fontosságának mérése: Mennyire fontosak az alábbi értékek számodra egy barátságban?

31. kérdés állításokkal való egyetértés négy fokozatú skálán: Hogyan vélekedsz napjainkban a kapcsolatok fenntartásának fontosságáról?

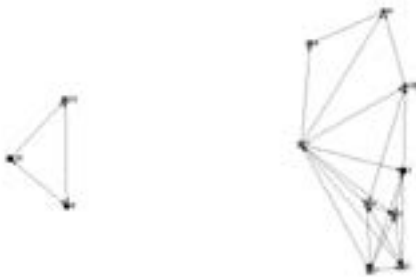
32. kérdés állításokkal való egyetértés öt fokozatú skálán: Úgy vélem egyre fontosabb, hogy különbséget tegyünk és külön kezeljük a barátokat az ismerősöktől. Most Te is eszerint mondj véleményt az alábbi állításokról 1-5-ig!

az osztályközösségekben, így a tanulói klikkek felépítése pontosnak mondható. Minden mintába került osztály tanulói klikkjeiben a továbbiakban elemeztem a tanulói véleménykérdőív 4-es, 7-es, 30-as, 31-es, és 32-es kérdését⁵, aminek részletes eredményeit a most következő utolsó fejezetben ismertetem.

Barátságokról vallott értékek homogenitása az osztályközösségek informális klikkjeiben

A 11/1 osztályban mindenki hegesztőnek tanul, mégis két nagyobb klikket lehet felfedezni, amit a kapcsolatháló kérdőív egymásra való számítás kérdésének kiértékeléséből létrehozott gráf (1. számú ábra) ábrázol – minden további osztály esetén is ezt használjuk a klikkek szemléltetésére.

1. ábra Kiről mondhatod el az osztályban, hogy: Biztosan számíthatsz rá, ha gondod van, vagy bajban vagy? 11/1

Jelmagyarázat: kör: hátrányos helyzetű/roma

Az elsőbe az 1-2-3-5-7-8-as tanulók tartoznak. A hat fős csoport homogenitását jól tükrözi, ha a kiválasztott kérdések legnépszerűbb válaszait vizsgáljuk meg. A hat főből négyen azért tartják barátaikkal a kapcsolatot, mert velük több tevékenységet tudnak együtt végezni, mint a szüleikkel. Szintén ebben a klikkben a kérdőív (hetes) kérdését vizsgálva, hatból négyen inkább igaznak vélik azt, hogy adódhatnak az életben olyan problémák, amit egyedül vagy a szülőkkel nem tudnak megoldani, ezért fontos a baráti kapcsolattartás. Amit mindenképp érdemes kiemelni, hogy ebben a klikkben három tanuló bevallotta, hogy teljes mértékben érdekből van a barátaival. Barátság-béli értékek fontosságára tér ki a kérdőív (harmincas) kérdése, amely szintén jól tükrözheti az értékek átadódását, közös meglátásokat, mint barátságokat összetartó erő. Hatból öt fiúnak a bizalom és megbízhatóság teljes mértékben fontos érték, továbbá négy fiatal egyetért, hogy az őszinteség és segítőkészség is teljes mértékben fontos a baráti kapcsolatokban. A csoportból öt fő nagy mértékben egyetért⁶ azzal, hogyha a szoros barátaira mindenben számíthat, akkor nem kell, hogy sok ismerőse legyen. Szintén a hatból öt fő nagy mértékben egyetért azzal, hogy inkább legyen kevesebb, de őszinte „igaz” barátja, mint sok ismerőse. Összességében pedig négy tanuló ezen klikken belül

⁵ lásd a korábbi 4. lábjegyzetet

⁶ A válaszadó vagy az inkább igaz/inkább egyetérték, vagy a teljes mértékben igaz/teljes mértékben egyetérték válaszokat jelölte meg. Minden további esetben így értelmezendő.

egyértelműen egyetért azzal, hogy napjainkban kapcsolatok nélkül lehetetlen boldogulni.

A 11/1 osztályban fellelhető egy másik kisebb csoportosulás is az alábbi tanulói sorszámokkal: 1-2-3-4-5-6-7-8-10. Az ő véleményük egyezése is jól megfigyelhető néhány kérdés mentén. A kilenc főből hat azért örül, hogy vannak barátai, mert velük több tevékenységet tud együtt végezni, mint szüleivel. Nyolc tanuló nagy mértékben azonosul azzal a gondolattal, hogy azért fontosak számára a barátok, mert nélkülkük magányos lenne, üresnek éreznék az életét. Hét tanuló ezen klikken belül szintén nagy mértékben egyetért azzal, hogy az életben való sikeres boldoguláshoz, boldog életérzéshez kevés a szülő, család megléte. Ebben a klikkben hat tanuló nagymértékben úgy érzi, nem érdekből barátkozik másokkal. A barátság-béli értékek fontosságának mérése során kiderültek itt is a hasonlóságok. Kilencből nyolcnak teljes mértékben fontos a bizalom és megbízhatóság egy baráti kapcsolatban. Kilencből hét tanulónak teljes mértékben fontos a segítőkészség és őszinteség is egy barátságban. Az ismerősi és baráti kapcsolatok fenntartásának fontosságáról is érdekes meglátások rajzolódtak ki. Markánsan kilencből nyolcan úgy vélik, ha a legszorosabb 1-3 barátjukra számíthatnak, akkor nem kell, hogy sok ismerősük legyen. Ugyanígy kilencből hatan egyáltalán nem értenek azzal egyet, hogy napjainkban a barátok leértékelődnek és az ismerősök lesznek a fontosak. Fontos kiemelni, hogy kilencből nyolc tanuló véli úgy, hogy sikeres tud lenni az életben, ha a legszorosabb (1-3) barátaira és a családjára számíthat.

A 11/3 osztályt ugyanezen kérdések mentén a tanulói klikkeken felül már szakmák szerinti bontásban is görcső alá vettem. A 2. számú ábra szépen mutatja be a klikkeket ebben az osztályban.

2. ábra Kiről mondhatod el az osztályban, hogy: Biztosan számíthatsz rá, ha gondod van, vagy bajban vagy? 11/3

Jelmagyarázat: kör: villanyszerelő, négyzet: ipari gépész

Elsőként a villanyszerelők 14 fős csoportjának hasonlóságát szemléltetném. Közülük 13-an nagy mértékben igaznak vélik, hogy a barátaik nélkül üres lenne az életük, magányosnak éreznék magukat. Kilencen közülük nagy mértékben egyetértenek azzal is, hogy az életben való sikeres boldoguláshoz és boldog életérzéshez kevés a szülő megléte. Kilencen nagy mértékben egyetértenek azzal is, hogy a barátaik hasonló korosztályból származnak, ezért jobban megértik magukat velük, mint a felnőttekkel. Tizenkét tanuló viszont egyöntetűen nem érdekből barátkozik meglátásai

szerint. Ebben a szakma szerinti csoportban 14 főből 12-nek teljes mértékben fontos a bizalom értéke a baráti kapcsolatokban, 10 főnek a segítőkészség, 11 főnek teljes mértékben fontos az őszinteség értéke, 9 tanuló a megbízhatóság is teljes mértékben fontos. Válaszaik barátság-béli értékrendben is nagyfokú azonosságot mutat, amint látjuk. A baráti és ismerősi kapcsolatok fontosságában ebben a csoportban 9 tanuló úgy véli, ha a szoros barátaira mindenben számíthat, nem kell, hogy sok ismerőse legyen. 14 főből 11-en nagymértékben nem értenek azzal egyet, hogy napjainkban a barátok leértékelődnek és az ismerősök lesznek a fontosak. Erős egyezés mutatkozik abban is, hogy e csoporton belül 12-en nagy mértékben úgy vélik, hogy sikeresek tudnak lenni, ha a szoros barátaikra és a családjukra számíthatnak. A 14 főből viszont 9 tanuló nagy mértékben igaznak véli, hogy napjainkban kapcsolatok nélkül lehetetlen boldogulni.

A villanyszerelőknél még további két klikket lehet meghatározni. Az egyiknek a tagjai: 6-7-17-18-as tanulók. A válaszok homogenitása itt is megmutatkozik, melyek közül csak néhány példát hoznék. A négy tagból mindenki nagy mértékben igaznak véli, hogy barátai nélkül üres lenne az élete, magányosság fogná el. A tagok közül hárman nagy mértékben úgy vélik, hogy előrelátóak, mert a szüleik idővel meghalnak és szükségük van emberi kapcsolatokra, ezért fontosak a barátságok. Három tanuló teljes mértékben fontos a bizalom a barátságokban, a segítőkészség és őszinteség. Kissé negatív szemléletű a csoport, ugyanis hárman egyöntetűen úgy vélik, hogy olyan kevés ma az őszinte érdekmentes kapcsolat, hogy az ember csak a családjára számíthat. Hárman úgy vélik inkább legyen kevesebb, de őszinte „igaz” barátjuk, mint sok ismerősük. A villanyszerelőknél belül egy másik tanulói klikk nagy fokú egyformaságot tükrözött. Ennek tagjai: 2-12-14-15-as tanulók. Itt három fő jellemzően vagy egyöntetűen egyetértett valamiben, vagy egyöntetűen nem. Náluk szóródtak legkevésbé a válaszok.

Ugyanezen kérdéseket érdemes megnézni az ipari gépész szakma menti klikkjében is, amibe öt tanuló tartozik. A hasonló vélemények itt is jól kivehetők. A tanulócsoporthoz több mint fele úgy véli, barátok nélkül magányos lenne, szintén három tanuló egyöntetűen nem érdekből van a barátai mellett. Az ötből négy tanuló nagy mértékben nem ért azzal egyet, hogy az életben adódhatnak olyan problémák, amit egyedül vagy a szüleivel nem tud megoldani, ezért fontosak a barátok. Barátság-béli értékek mentén a bizalom és megbízhatóság teljes mértékben fontos a csoporttagok több, mint felének, a kölcsönös támogatás, segítőkészség és őszinteség és a hasonló érdeklődési kör értékek is nagyfokú egyöntetűséget mutatnak. Az ötből négy fő nagy mértékben egyetért azzal, hogyha a szoros barátaira mindenben számíthat, nem kell, hogy sok ismerőse legyen. Négyen vélik úgy, hogy zártabb kapcsolathálózattal, tehát a szoros barátok és család segítségével sikeresek tudnak lenni. Szintén négyen teljesen úgy vélik, inkább legyen kevesebb, de őszinte „igaz” barátjuk, mint sok ismerősük. Az ipari gépészekben belül is számon tudunk tartani egy kisebb tanulókört: 1-8-11-20-as számú fiúk jelenlétében. Ők abban voltak számomra a legérdekesebbek, hogy a barátság-béli értékekben gondolkodtak nagyon homogén, azonos formában. A

30-as kérdés⁷ 11 értékéből hét esetben nagyfokú azonos vélemény mutatkozik ebben a gyerekcsoportban, megerősítve azt, hogy hatunk egymásra, ha csoportban vagyunk, illetve a hasonló beállítottságú emberek hasonlókat vonzanak. A bizalom, a megbízhatóság a kölcsönös támogatás, segítőkészség, őszinteség, kölcsönösség, önzetlenség egyaránt nagy mértékben fontos ennek az ipari gépész közösségnek. Amint láttuk, már 2007-ben is a kölcsönös barátság, tehát a kölcsönösség értéke 171 százalékkal növelte egy adott személy elhízási esélyét, amely kiválóan mutatja, hogy csoportban hatunk egymásra. Ha a barátok azonos neműek, akkor az említett hatás ráadásul szignifikáns volt (Christakis–Fowler 2007).

A következőkben szeretnék áttérni a kontroll osztályok tanulói klikkjeinek vizsgálatára a 4-es, 7-es, 30-as, 31-es, 32-es kérdésekre adott válaszok⁸ hasonlósága mentén a tanulói véleménykérdőívekből. A 2/14/D osztályban is érdemes először szakmák szerint megnézni a véleményegyezéseket. A tanulói klikkeket az alábbi 3. számú ábra mutatja be.

3. ábra Kiről mondhatod el az osztályban, hogy: Biztosan számíthatsz rá, ha gondod van, vagy bajban vagy? 2/14/D

Jelmagyarázat: háromszög: erős áramú elektrotechnikus, négyzet: gépésztechnikus

Az 1-2-9-es tanulók erőáramú elektrotechnikusnak készülnek, velük kezdeném a sort. Ketten úgy vélik azért jó, hogy vannak barátaik, mert rájuk mindenben számíthatnak. Szintén ketten közülük nagymértékben egyetértenek azzal, hogy a barátaikkal azért jó tartani a kapcsolatot, mert adódhatnak az életben olyan problémák, amelyeket egyedül vagy a szüleikkel nem tudnak

⁷ 30. kérdés öt fokozatú skálán értékek fontosságának mérése: Mennyire fontosak az alábbi értékek számodra egy barátságban?

⁸ 4. kérdés: Fejezd be a mondatot! „A barátaim jó, hogy vannak, mert...”

7. kérdés hat állítás értékelése négy fokozatú skálán: Valójában miért tartod a kapcsolatot bármilyen formában is a legjobb barátaiddal?

30. kérdés öt fokozatú skálán értékek fontosságának mérése: Mennyire fontosak az alábbi értékek számodra egy barátságban?

31. kérdés állításokkal való egyetértés négy fokozatú skálán: Hogyan vélekedsz napjainkban a kapcsolatok fenn-tartásának fontosságáról?

32. kérdés állításokkal való egyetértés öt fokozatú skálán: Úgy vélem egyre fontosabb, hogy különbséget tegyünk és külön kezeljük a barátokat az ismerősöktől. Most Te is eszerint mondj véleményt az alábbi állításokról 1-5-ig!

megoldani. Egyöntetűen mindhárman meglátásuk szerint nem érdekből barátkoznak. Személyiségbeli hasonlóságuk a barátságbeli értékek fontossága mentén rajzolódott ki szemléletesen. Egyöntetűen teljes mértékben fontos számukra a bizalom, megbízhatóság, kölcsönös támogatás, az őszinteség, kölcsönösség. Továbbá nagymértékben fontos nekik a segítőkészség, önzetlenség, és a hasonló értékrend is. Mindhárman nagy mértékben úgy vélik, ha a szoros barátaikra (1-3 fő) mindenben számíthatnak, nem kell, hogy sok ismerősük legyen. Viszont az egyet nem értésük szintén nagyfokú homogenitást mutatott a 31-es kérdése változói esetén⁹.

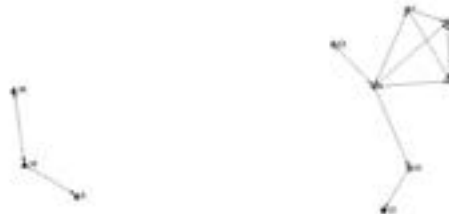
Rajtuk kívül van az épületgépész technikusok csoportja, amelybe tíz tanuló tartozik: 3-7-8-10-11-12-13-14-15-16-os diákok. Itt is több kérdésben erős véleményegyezés mutatkozott. 10-ből heten vélik úgy, hogy barátaik azért jó, hogy vannak, mert rájuk mindenben számíthat. Mind a tízen nagy mértékben egyetértettek abban, hogy barátok nélkül magányosak lennének, ürességet éreznének. Tízből heten úgy vélik azért jó baráti kapcsolatokat fenntartani, mert adódhatnak az életben olyan problémák, amit egyedül vagy a szülőkkel nem tudnak megoldani. Emellett nyolc tanuló volt hasonló véleményen a tekintetben is, hogy a barátaikkal a hasonló életkor végett jobban megértik egymást, mint szüleikkel. A bizalom és megbízhatóság teljes mértékben fontos mind a tíz fiúnak ebben a csoportban. Kilencnek teljes mértékben fontos az őszinteség és nagy mértékben fontos a segítőkészség és a kölcsönösség. A 31-es kérdésre adott válaszként, amely a kapcsolatok fenntartásának fontosságát vizsgálja négy fokozatú skálán állításokkal való egyetértés mentén, is erős hasonlóság fedezhető fel. Vagy nagymértékben egyetértettek az állításokkal, vagy nem. A tíz fős csoportból nyolcan úgy vélik, ma a kapcsolatok többet érnek a pénznel.

Az épületgépész csoporton belül még további két tanuló klikk figyelhető meg. Az egyiknek tagjai: 7-8-11-14-es tanulók. Az ő válaszaik a hetes kérdés esetén mutattak nagyfokú azonosságot, amely a legjobb baráti kapcsolatok fenntartásának fontosságát vizsgálja állításokkal való egyetértés mentén. Vagy egyetértettek az baráti kapcsolatok fenntartására vonatkozó állításokkal, vagy nem. A bizalom és megbízhatóság és őszinteség mind a négyüknek elengedhetetlen érték a barátságban. A kölcsönös támogatás és segítőkészség is három tanulónak teljes mértékben fontos. A kölcsönösség és önzetlenség pedig nagymértékben fontosnak mutatkozott szintén három tanulónak. Négy főből hárman úgy vélik, akkor lesznek a legsikeresebbek, ha a szoros barátaik mellett sok ismerősük is van. Hárman pedig egyet is értenek és nem is azzal az állítással, hogy: „Napjainkban *kapcsolatok nélkül lehetetlen boldogulni*”. A másik épületgépész csoportban egy tanuló cserélődik, mégpedig a 7-es a 15-ös számúra. Így az új klikk tagjai: 8-11-14-15-ös tanulók. Eredményeik nagymértékben egyeznek a már bemutatott másik épületgépész csoport véleményével, így ennek részletes ismertetésétől eltekintek.

A 2/14/C osztályban, amint a korábbi 1. számú táblázatban láthattuk, lányok és fiúk tanulnak együtt,

szintén két szakma mentén töltöttek több időt együtt a gyerekek. A tanulók szorosabb baráti köreit az alábbi 4. számú ábra ismerteti.

4. ábra Kiről mondhatod el az osztályban, hogy: Biztosan számíthatsz rá, ha gondod van, vagy bajban vagy? 2/14/C

Jelmagyarázat: csillag: közszolgálati ügyintéző, háromszög: központi fűtés szerelő

A 6-10-14-es tanulók központi fűtés és gázhálózat szerelőnek készülnek, így a véleményük egyezésének bemutatását velük kezdem. Kiemelném, hogy mindhárman egyeznek nagy mértékben abban, hogy a barátaikkal azért tartják a kapcsolatot, mert a hasonló életkoruk miatt jobban megértik egymást, mint a felnőttekkel. A bizalom a megbízhatóság, a kölcsönös támogatás mindhárom fiatalnak teljes mértékben fontosnak mutatkozik. A segítőkészség, kölcsönösség, őszinteség, önzetlenség is nagyobb mértékben fontos mindhármuknak, amely szintén értékrendszerbeli hasonlóságot mutat a három fiú között. Ezek mellett nagymértékben úgy vélik mindannyian, hogy napjainkban a kapcsolatok többet érnek a pénznel.

A közszolgálati ügyintézők csoportja az alábbiak szerint alakul. Beletartoznak a 4-5-8-9-12-13-as számú tanulók. A hat főből öten úgy vélik, azért jó, hogy vannak barátaik, mert rájuk mindenben számítani tudnak. Öten nagy mértékben egyetértettek azzal, hogy adódhatnak az életben olyan problémák, amit egyedül vagy a szülőkkel nem tudnak megoldani, ezért fontosak a baráti kapcsolatok. Öten a korosztálymenti hasonlóságot is előnynek vélik a felnőttek világával szemben, ha barátságok ápolásáról beszélünk. A bizalom és megbízhatóság mind a hat fiatalnak ebben a klikkban teljes mértékben fontos érték a baráti viszonyokat tekintve. A kölcsönös támogatás, segítőkészség is nagy mértékű pozitív elbírálást kapott, ahogy az őszinteség is. Ezeknél jellemzően öt fő hasonlóan nyilatkozott. A 31-es és 32-es kérdésre¹⁰ is hasonló válaszokat adtak a klikk tagjai és a válaszok arányai sem mutattak nagyfokú különbséget. Vagy támogatták, vagy nem támogatták a felvetett állításokat. A közszolgálati ügyintéző szakma csoporton belül egy külön kisebb erősen zárt lány csoportot figyelhetünk meg. Ennek tagjai a 4-5-8-9-es tanulók az osztályból. A lányok nagy fokú véleményegyezést tanúsítottak a hetes kérdés változóinak¹¹

¹⁰ 31. kérdés állításokkal való egyetértés négy fokozatú skálán: Hogyan vélekedsz napjainkban a kapcsolatok fenntartásának fontosságáról?

32. kérdés állításokkal való egyetértés öt fokozatú skálán: Úgy vélem egyre fontosabb, hogy különbséget tegyünk és külön kezeljük a barátokat az ismerősöktől. Most Te is eszerint mondj véleményt az alábbi állításokról 1-5-ig!

¹¹ 7. kérdés hat állítás értékelése négy fokozatú skálán: Valójában miért tartod a kapcsolatot bármilyen formában is a legjobb barátaiddal?

⁹ 31. kérdés állításokkal való egyetértés négy fokozatú skálán: Hogyan vélekedsz napjainkban a kapcsolatok fenntartásának fontosságáról?

értékelése mentén. Vagy támogatták pozitívan az állításokat, vagy nem. Kiugróan érdekes adat viszont nem mutatkozik, így részleteiben nem térek ki rájuk. Barátságbeli értékeknél is az összes osztály tanulói klikkjeivel összevetve eredményeiket ők a leginkább homogén közösség. Vagy teljes mértékben, vagy nagy mértékben fontos volt számukra egy érték, vagy nem volt fontos. Az összetartásuk nekik a legnagyobb fokú a 31 és 32-es kérdések esetén is¹², amely egy nagyon szép példája annak, hogy a hasonlóság kialakítja a mi tudatot és a csoportidentitást a csoporton kívüliekkel szemben. Ez az erősen zárt klikk megerősíti azt is, hogy ebben az osztályközösségben figyeltem meg a legnagyobb mértékű széthúzást a gyerekek között, amelyet az osztályfőnök is megerősített, itt mutatkozott leggyengébbnek a csoportkohézió. Ők a legkevesbé jól működő osztályközösség.

Összességében elmondható, hogy az iskola szakmák szerinti csoportbontása egy osztályközösségen belül amellet, hogy kialakítja a „mi” „ők” tudatot a gyerekekben (Szabó 2004), kisebb csoportokon belül vélemény- és értékhomogenitást is létrehoz. Az én kutatásom is alátámasztja, hogy ugyanezt visszafele értelmezve, az érték-hasonlóság is barátságot szül (Solomon–Knafo 2007). A korábban emlegetett „like-me” elv is működik, vagyis, hogy jellemzően a hozzánk hasonló emberekkel kerülünk szoros kapcsolatba, így barátságot is velük kötünk (Laumann 2006). A négy osztályközösség bemutatott kisebb klikkjei mentén felfedezhetőek voltak véleménykülönbségek ugyanazon kérdések mentén vizsgált és kontroll osztályok szűkebb tanulói csoportjai között, amelyben az életkori különbségekkel járó kognitív változások is közre játszhatnak. Ugyanakkor a tanulói klikkek minden osztályban nagyfokú homogenitással rendelkeztek a barátságbeli értékeket, attitűdöket felmérő véleménykérdőívem néhány fontos kérdése tekintetében, ami külön izgalmassá teszi ezt a témát. Látható az is, hogy valóban a több együtt töltött idő, a szakmák szerinti csoportbontásban való tanulás növeli a szimpátiát egymás felé, a csoportkohéziót, de a vélemények, értékrendek hasonlóvá alakulását is segíti, vagyis valóban megjelenik a kapcsolathálózatokra általánosan jellemző homogenizáció egy iskolai osztályközösségben is.

Összegzés

Dolgozatom záró gondolatai között elmondható, hogy az emberi kapcsolatok, kötések ugyanúgy meghatározó elemek az egyén pszichológiai jóllétében, mint szociodemográfiai jellemzői. A kapcsolathálózatok vizsgálata érdekes, gyorsan változó tudományterület. Speciális térnek mutatkozik iskolák, tanulói közösségek ilyen típusú vizsgálata, azonban a megfigyelések mindenképpen hasznosnak mondhatók, hiszen a család után itt töltik a fiatalok a legtöbb idejüket, így az iskola másodlagos szocializációs színtérként működik. Társas lényként igényeljük a másokkal való szoros kapcsolatot, így egy osztályközösségben is a szimpátia menti kisebb csoportok kialakulása elkerülhetetlen (Nguyen Luu 2006). Ami a serdülők értékrendjét illeti, az elsődleges és másodlagos szocializáció során is fejlődik, így tanulmányom szempontjából megemlítenéd, hogy a barátkozásra, barátságbeli értékekre is hozunk otthonról is példát (Janó 2025). Ugyanakkor semmiképp nem elvetendő, hogy az iskola nevelési értékei, elvei, a pedagógusok is hatnak a diákok

véleményének formálódására minden fontos témakörben. A kapcsolatok, kimondottan barátságokról vallott értékrend stabilizálódásában az osztályfőnököknek is jelentős szerep juthat. Tanulmányom hálózatként tekintett egy vidéki középiskola négy végzős osztályára, ahol többek között értékek menti homogenizációs tendenciákat vett górcső alá tanulói klikkekben. Az eredmények annyiból nem meglepők, hogy láthatóan már a serdülők barátság definícióiban is megjelenik a homogenitás fontossága (Kitts–Leal 2021). Hiánypótlónak mutatkozik viszont abból a szempontból, hogy értékek menti hasonlóságról, kimondottan barátságbeli értékek, attitűdök egyezéseiről az itt taglalt megközelítésben és módszertannal egyelőre kevés kutatás fellelhető.

Felhasznált irodalom

- Angelusz Róbert–Tardos Róbert 2012 *Hálózatok, stílusok, struktúrák*. ELTE Angelusz Róbert Társadalomtudományi Szakkollégium, Budapest.
- Balla Gábor Tamás – Nagy Márta 2012 *Nevelés és társadalom*. Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő.
- Block, Per–Grund, Thomas 2014 Multidimensional homophily in friendship networks. *Network Science*, 2. (2): 189–212. DOI: <https://doi.org/10.1017/nws.2014.17>
- Bogt, Tom F. M. ter– Meeus, Wim H. J.– Raaijmakers, Quiten A. W.– Vollebergh, Wilma A. M. 2001 Youth centrism and the formation of political orientations in adolescence and young adulthood. *Journal Of Cross-Cultural Psychology*, 32. (2): 229–240. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022022101032002009>
- Bukodi Erzsébet 2002 Ki kivel (nem) házasodik? A partnerszelekciós minták változása az egyéni életútban és a történelmi időben. *Szociológiai Szemle*, 12. 2: 28–58.
- Bukowski, William M.– Newcomb, Andrew F.– Hartup, Williard W. 1996 *The Company They Keep: Friendship In Childhood And Adolescence*. Cambridge, New York.
- Christakis, Nicholas A. – Fowler, James H. 2007 The spread of obesity in a large social network over 32 years. *The New England Journal of Medicine*, 354. 4: 370–379. DOI: <https://doi.org/10.1056/NEJMsa066082>
- Christakis, Nicholas A. – Fowler, James H. 2008 The collective dynamics of smoking in a large social network. *The New England Journal of Medicine*, 358. 21: 2249–2258. DOI: <https://doi.org/10.1056/NEJMsa0706154>
- Christakis, Nicholas A. – Fowler, James H. 2010 *Kapcsolatok hálójában*. Typotex Kiadó, Budapest.
- Erikson, Erik H. 1968 *Identity: Youth And Crisis*. Norton, New York.
- Feld, Scott L. 1981 The focused organization of social ties. *American Journal of Sociology*, 86. (5): 1015–1035. DOI: <https://doi.org/10.1086/227352>
- Feld, Scott L. 1982 Social structural determinants of similarity among associates. *American Sociological Review*, 47. (6): 797–801. DOI: <https://doi.org/10.2307/2095216>
- Festinger, Leon 1950: Informal social communication. *Psychological Review*, 57. (5): 271–282. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0056932>

¹² lásd korábban 10. lábjegyzet

- Festinger, Leon – Schachter, Stanley – Back, Kurt 1950: *Social Pressures in Informal Groups*. Harper & Bros, New York.
- Gerő Márton – Hajdu Gábor 2015 Az egyéni kapcsolathálók nagysága, heterogenitása és a társadalmi integráció Magyarországon. *SOCIO. hu*, 5. (4): 12–33. DOI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2015.4.12>
- Granovetter, Mark Sanford 1973 The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology*, 78. (6): 1360–1380. DOI: <https://doi.org/10.1086/225469>
- Hallinan, Maureen T. – Williams, Richard A. 1989 Interracial friendship choice in secondary schools. *American Sociological Review*, 54. (1): 67–78. DOI: <https://doi.org/10.2307/2095662>
- Hewstone, Miles – Stroebe, Wolfgang 2007, szerk. *Szociálpszichológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hirschi, Travis 1969 *Causes of delinquency*. University of California Press, Berkeley- Los Angeles.
- Janó Evelin 2025 A barátságokról vallott nevelési elvek és értékek generációk közötti továbbadásának jelentősége. *Gondoskodás: Szakértelem és Emberség*, 4. (1): 62–75.
- Kalmijn, Matthijs 1998 Inter marriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends. *Annual Review of Sociology*, 24. (1): 395–421. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.395>
- Kitts, James A. – Leal, Diego F. 2021 What is(n't) a friend? Dimensions of the friendship concept among adolescents. *Social Networks*, 66. July: 161–170. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2021.01.004>
- Knafo, Ariel – Schwartz, Shalom H. 2004 Identity formation and parent–child value congruence in adolescence. *British Journal Of Developmental Psychology*, 22.(3): 439–458. DOI: <https://doi.org/10.1348/0261510041552765>
- Laakasuo, Michael – Rotkirch, Anna – Duijn, Max van et al. 2020 Homophily in personality enhances group success among real-life friends. *Frontiers in Psychology*, 11. (710). DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00710>
- Laumann, Edward O. 2006 A 45-year retrospective on doing networks. *Connections*, 27. (1): 65–90.
- Lazarsfeld, Paul F. – Merton, Robert K. 1954 Friendship as a social process: a substantive and methodological analysis. In Berger, Morroe – Abel, Theodore – Page, Charles H. eds. *Freedom and control in modern society*. D. Van Nostrand, New York. 18–66.
- Leszczensky, Lars – Pink, Sebastian 2015 Ethnic segregation of friendship networks in school: Testing a rational-choice argument of differences in ethnic homophily between classroom- and grade-level networks. *Social Networks*, 42. July: 18–26. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2015.02.002>
- Marsden, Peter V. 1988 Homogeneity in confiding relations. *Social Networks*, 10. (1): 57–76. DOI: [https://doi.org/10.1016/0378-8733\(88\)90010-X](https://doi.org/10.1016/0378-8733(88)90010-X)
- McMillan, Cassie 2022 Strong and weak tie homophily in adolescent friendship networks: An analysis of same-race and same-gender ties. *Network Science*, 10. (3): 283–300. DOI: <https://doi.org/10.1017/nws.2022.24>
- McPherson, Miller – Smith-Lovin, Lynn – Cook, James M. 2001 Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27. (1): 415–444. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.415>
- Mérei Ferenc 1996 *Közösségek rejtett hálózata*. Osiris, Budapest.
- Moody, James 2001 Race, school integration and friendship segregation in America. *American Journal of Sociology*, 107. (3): 679–716. DOI: <https://doi.org/10.1086/338954>
- Nguyen, Luu Lan Anh 2006 A szociálpszichológia alapkérdései. In Oláh Artila – Bugán Antal szerk. *Fejezetek a pszichológia alapterületeiből*. Eötvös Kiadó, Budapest. 431–492.
- Phalet, Karen – Schönpflug, Ute 2001 Intergenerational transmission of collectivism and achievement values in two acculturation contexts: The case of Turkish families in Germany and Turkish and Moroccan families in the Netherlands. *Journal Of Cross-Cultural Psychology* 32. (2): 186–201. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022022101032002006>
- Serfőző Mónika 2004 A szervezeti kultúra fogalmának, modelljeinek értelmezése az óvodában, iskolában. In Mészáros Aranka szerk. *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. Eötvös Kiadó, Budapest. 489–519.
- Shrum, Wesley – Cheek, Neil H., Jr. – Hunter Sandra MacD 1988 Friendship in school: gender and racial homophily. *Sociology of Education*, 61. (4): 227–239. DOI: <https://doi.org/10.2307/2112441>
- Skvoretz, John 2013 Diversity, Integration, and Social Ties: Attraction versus Repulsion as drivers of intra- and intergroup relations. *American Journal of Sociology*, 119. (2): 486–517. DOI: <https://doi.org/10.1086/674050>
- Solomon, Shimi – Knafo, Ariel 2007 Value similarity in adolescent friendships. In Rhodes, Terry C. ed. *Focus on adolescent behavior research*. Nova Science Publishers, New York. 133–155.
- Szabó Éva 2004 A csoport fejlődésének és működésének alapmechanizmusai. In Mészáros Aranka szerk. *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. Eötvös Kiadó, Budapest. 162–179.
- Szabó Laura 2004 Normák az osztályban. In Mészáros Aranka szerk. *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. Eötvös Kiadó, Budapest. 196–204.
- Tuckman, Bruce W. 1965 Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin*, 63. (6): 384–399. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0022100>
- Tuma, Nancy Brandon – Hallinan, Maureen T. 1979 The effects of sex, race and achievement on schoolchildren's friendships. *Social Forces*, 57. (4): 1265–1285. DOI: <https://doi.org/10.2307/2577270>
- Youniss, James – Haynie, Denise L. 1992 Friendship in adolescence. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 13. (1): 59–66. DOI: <https://doi.org/10.1097/00004703-199202000-00013>